

KUDÜS'ÜN KAYBI MÜSLÜMANLARIN HATASI MI? YOKSA HAÇLILARIN BAŞARISI MI?

İbrahim GÜNEŞ*

ÖZ: Bilimsel literatürde Haçlı seferleri olarak bilinen ve Batı Hıristiyan dünyasının Kutsal Topraklar'ı (Beytülmakdis) Müslümanlardan kurtarma amaçlı giriştikleri ve yaklaşık 200 yıl süren mücadeleler sırasında, Müslüman devletler ile bölgede kurulan irili ufaklı birçok Haçlı siyasi teşekkül arasında çetin savaşlar yaşanmıştır. Söz konusu mücadelelerin çoğu kez Müslümanların üstünlüğü ile neticelendiği anlaşılrsa da, 9 Haçlı seferi içerisinde tek başarıya ulaşmış olan 1. Haçlı Seferi sırasında üç semavi din olan İslamiyet, Hıristiyanlık ve Yahudilik nezdinde kutsal sayılan Kudüs, Urfa ve Antakya'nın Haçlıların eline geçmiştir. İslam ordularının başında olan hükümdar veya komutanların Haçlı tehlikesini küçümsemeleri ve bölgede yer alan Müslüman devletlerin kendi aralarında çıkar çatışmalarına girmeleri, şehrin kaybına giden yoldaki en önemli etkenlerin içerisinde sayılabilir. Ayrıca Haçlı ordularının sanılanın aksine daha kalabalık olmaları ve Haçlı liderlerinin verdikleri doğru taktiksel kararlar da başarılarını pekiştirmiştir. Biz de bu makalede, Kudüs'ün Müslümanların elinden çıkmasına Müslümanların hatalarının mı sebep olduğu, yoksa bunda Haçlıların büyük askeri başarısının mı etkili olduğu üzerinde duracağız.

ANAHTAR KELİMELER: Kudüs, Beytülmakdis, Haçlı Seferleri, Artuklular, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Fatımiler.

The Loss of Bayt al-Maqdis the Failure of the Muslims? Or the Success of the Crusades?

ABSTRACT: During the 200-year-long struggles, known as the Crusades in the scholarly literature, the Western Christian World attempted to save the Holy Land (Jerusalem) from Muslims, and tough wars were experienced between Muslim states and many Crusader political entities established in the region. Although it is understood that the struggles in question mostly resulted with the superiority of Muslims, with the exception of the First Crusade, which was the only success in the 9 Crusades, during which Bayt al-Maqdis, Urfa and Antioch were captured by the Crusaders. One of the most important factors on the road to the loss of the city is that the rulers or commanders who were at the head of the Muslim armies underestimated the Crusaders' danger and the Muslim states in the region had conflicts of interest among themselves. In addition, the Crusader armies being of greater number contrary to popular

* Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Tarih Bölümü, Muğla/Türkiye,
ibrahimgno2@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2080-8870.

belief and the correct tactical decisions made by the Crusader leaders also reinforced their success. This paper will focus on whether it was the mistakes of the Muslims which caused the loss of Bayt al-Maqdis, or whether the great military success of the Crusaders affected this.

KEYWORDS: Jerusalem, Bayt al-Maqdis, Crusades, Artuqids, Seljuks, Fatimids.

GİRİŞ

Haçlı seferlerinin başladığı dönemlerde İslam dünyasının siyasi vaziyeti pek de gıpta edilecek bir durumda değildi. Özellikle Sultan Melikşah'ın ölümü (1092) ile en ihtişamlı devrini yakın bir dönemde geride bırakan Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Melikşah'ın oğulları Muhammed Tapar ile Berkyaruk arasındaki taht mücadelesine ev sahipliği yapmaktaydı. Ayrıca Suriye'deki Selçuklu hakimiyeti de tamamı ile parçalanmış bir durum arz ediyordu. Başını Süleymanşah'ın çektiği, onun da ölümü ile yerine oğlu Kılıç Arslan'ın geçtiği Türkiye Selçukluları ise İznik merkezli bir devlet kurup amcazadeleri Büyük Selçuklu İmparatorluğu ile bağlarını iyice koparmışlardı. Suriye başta olmak üzere el-Cezire bölgesi ve Kilikya bölgesinde bir takım şehirlere gelirse buralar emirler arasında taksim edilmişti. Burada bizim için ayrı bir öneme haiz Beytülmakdis ise o sıralar ünlü Selçuklu komutanı Artuk Bey'in oğulları Sökmen ile İlgazi'nin kontrolündeydi. Selçuklu şehzadesi Tutuş'un Sultan Berkyaruk ile giriştiği savaşın akabinde hayatını kaybetmesi üzerine oğullarından Dukak Dimaşk'ı, Rıdvan ise Haleb'i elinde tutuyordu ve aralarında bir düşmanlık süre gelmekteydi. Ünlü Selçuklu komutanı Kürboğa da Musul merkezli bir iktidar kurmuş ve bölgenin en nüfuzlu emiri haline gelmişti. Lakin yukarıda zikredilen şahısların çoğu arasında bir çıkar çatışması yaşanmakta ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda yaşanan taht mücadelesinden faydalanarak nüfuzlarını artırmaktaydılar. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun içine düştüğü hanedan içi saltanat mücadelesinin sebep olduğu siyasi kriz İslam dünyasının Haçlılara mukavemet gücünü de zayıflatmıştır. Öte yandan İslam dünyasının diğer önemli siyasi teşekküllerden olan Şii Fatimî Devleti Mısır merkezli bir iktidar sürmekte ve Sünni İslam dünyasının hamiliğini yapan Büyük Selçuklulara karşı düşmanca bir siyaset yürütmekteydi. İslam dünyasının içine düştüğü bu siyasi parçalanış Papa II. Urbanus'un ön ayak olduğu ilk Haçlı seferinin büyük bir direnişle karşılaşmadan başarıya ulaşmasında büyük bir etken olmuştur.

Beytülmakdis'in 638 yılından beri Müslümanların elinde olması ve devrin Avrupa'sında uzun yıllardır devam eden sosyal ve ekonomik çöküntü ve halkında bu durumdan iyice bezmiş olması, Papa VII. Grigorius'un söz konusu vahim durumdan çıkmak için de çözümü Avrupa haklarını Kudüs üzerine yürütmekte bulmuş ve bahaneyi de Bizans İmparatoru VII. Mikhail (1071-1078)'ün 1074 yılında yaptığı davette elde etmişti. Nitekim VII. Mikhail, Türkler karşısında gerekli mukavemeti göstermediği için Papa'dan ücretli istiyordu. Papa da derhal buna müspet cevap verip gerekli askeri hazırlıklara başlamıştır. Papanın buna ömrü vefa etmeyince onun bu işini yerine geçen II. Urbanus üstlenmiş ve bu konuda selefinden daha da istekli davranarak devrin Bizans imparatoru I. Aleksios

Komnenos (1081-1118)'a istedikleri yardımı vereceğinin taahhüdünde bulundu. Fakat II.Urbanus Bizans'ın istediği ücretli asker göndermek yerine Müslümanları bölgeden sürmek için Avrupa'da topyekun bir seferberlik ilan etti. Buna birçok kral ve soylu kişi olumlu cevap verip askerlerini bu konuda vazifelendirdiler. Öyle ki 1096 yılında içlerinde Fransa kralının kardeşi Dük Hugues de Vermandois, Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon, Norman reisi Bohemund, Toulouse Kontu Raimond de Saint Gilles, İngiltere kralının kardeşi Robert de la Normandie, Flandra Kontu Robert ve Champagne Kontu Etienne de Blois gibi birçok soylu kişi Bizans başkenti Konstantiniyye'ya adeta çıkarma yaptılar. Bunu Bohemund'un kumandasındaki Güney İtalya Norman askerleri ile Raimond de Saint Gilles'in idaresindeki Güney Fransızları'ndan oluşan bir Haçlı ordusunun Konstantiniyye'ye ayak basması izledi. Bizans imparatoru, bunların kendilerine vassal kalacaklarına dair yemin ettirdikten ve başkentte de bir süre ağırladıktan sonra boğazı geçmelerini sağladı.

KUDÜS'ÜN ZAPTINA GİDEN SÜREÇ: ANTAKYA'NIN ZAPTI

1097 yılının başında içlerinde Bohemund ve Raymond gibi güçlü komutanların olduğu kalabalık bir Haçlı ordusu Konstantiniyye (İstanbul) Boğazı'nı geçmiştir. Bunlar ilk olarak Türkiye Selçuklu topraklarından geçerken Müslüman kuvvetlerle karşı karşıya gelmişlerdi. Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın tüm gayretlerine rağmen söz konusu ordu durdurulamadığı gibi, devletin başkenti İznik de Haçlıların eline geçmiştir (İbnü'l-Esir, 1987: X, 228). Haçlılar daha sonra hızlı bir yürüyüşün ardından ilk olarak Urfa'yı ele geçirdikten sonra (Urfalı Mateos, 2000, 194; Süryani Mihail, 1944, 40), 20 Ekim 1097 tarihinde Antakya önüne gelmişlerdir. Antakya o dönemde Filistin'e, daha doğrusu Kudüs'e gidecek yolda kilit bir konumda olduğundan Haçlılar ilk olarak burayı ele geçirmek üzere şehir önüne geldiler. (İbnü'l-Kalanisi, 1908: 134; İbnü'l-Adim, 1997: I, 345-346; Anonim Haçlı Tarihi, 2013: 80-84; Anonim Süryani Vekayinamesi, 2005: 9; Fulcherius Carnotensis, 2009: 76-77; Albert of Aachen, 2007: 249-251; Anna Komnena, 1996: 333, Sevim, 2000: 183).

Suriye Selçuklu hükümdarı Tutuş'un vefatından sonra oğulları Rıdvan ile Dukak, gerçekte Büyük Selçuk hükümdarı Berkyaruk'un yüksek hakimiyetini tanımalarına rağmen, özellikle Dukak'ın Suriye'nin kuzeyindeki fetihleri kardeşini bir hayli tedirgin ediyordu. Bu sebeple Rıdvan, haçlıların bölgeye vasıl olmalarının arifesinde, kardeşine karşı harekete geçme kararı vermişti ve yanına da Antakya emiri Yağısıyan ile Artuklulardan Sökmen'i alarak Haleb'e yürümüştü. Fakat Haleb önlerine vardıkları sırada Haçlıların görüldüğü haberini almıştı. Bu sebeple Rıdvan seferi yarıda kesip geri dönmek zorunda kalırken, Yağısıyan da hızlıca Antakya'ya geri çekilmişti (İbnü'l-Adim, 1997: I, 346-347).

O dönemde Antakya şehri Suriye Selçuklu meliklerinden Haleb hükümdarı Rıdvan'a bağlı olup başında Yağısıyan adında ve yaşı altmış aşkın bir emir bulunmaktaydı Yağısıyan esas itibarıyla Rıdvan'a tabi ise de Dimaşk hakimi Dukak ile Musul emiri Kürboğa'nın tahriki ile Rıdvan'dan bağımsız bir yönetim sergilemekteydi (Runciman,1998: I, 164). Yağısıyan'ın şehre doğru kalabalık bir

ordunun geldiğini haber almasına rağmen, esas itibarı ile bunların sayısı ve niteliği hakkında bilgi sahibi olmadığını yaptığı hazırlıklardan anlayabiliyoruz. Şöyle ki, Yağsıyan'ın Antakya'daki Müslüman nüfusa karşın bir hayli kalabalık olan Hıristiyan nüfusu gücendirdiği ve birtakım yetki sınırlamalarına başvurduğu gibi şehrin dışına küçük askeri garnizonlar kurmakla yetindi. Haçlı ordusu şehrin önüne geldiğinde ise iş işten geçtiği anlaşılmalıdır. Zira Haçlı ordusu, Müslümanların uzun zamandır savaştıkları Hıristiyan ordularına pek de benzemiyorlardı ve bir hayli kalabalıktılar. Nitekim Haçlı ordusunun sayısı kaynaklarda ifade edildiği üzere 100.000 ile 150.000 arasında değişmekteydi (İbnü'l-Kalanîsî, 1908: 134; İbnü'l-Esir, 1987: X,229; İbnü'l-Adim, 1997: I, 345-346; Raimundus Aguilers, 2019: 67-68; Anonim Süryani Vekayinamesi, 2005: 12; Peter Tudebodus, 2019: 93).

Haçlı ordusunu görünce durumun vahametini anlayan Yağsıyan, derhal metbûu Rıdvan'a haber verip yardım istemişse de, kendisi Dukak ile olan işbirliği sebebiyle onun yardım çılgınlığını görmezden geldi. Yağsıyan, Rıdvan'ın nezdinden eli boş dönünce bu kez kendi oğlu Şemsülmülk üzerinden Dukak'ın kapısında yardım diledi. Dukak, henüz hadiseye vakıf olmamasına rağmen, Yağsıyan'ın yardım talebine olumlu cevap vererek yanına atabeyi Tuğtekin, Artuklulardan Sökmen ve Humus emiri Cenabüddeve'nin kuvvetlerini alarak Antakya'nın yardımına koşacağı taahhüdünde bulundu. Ardından Kürboğa da onun yardım talebine müspet bir karşılık vererek yardımda bulunacağı vaadinde bulundu (İbnü'l-Kalanîsî, 1908: 134; İbnü'l-Adim, 1997: I, 346; Anonim Haçlı Tarihi, 2013: 107; Albert of Aachen, 2007: 249-250; Runciman,1998: I, 165).

Haçlılar ise büyük bir direniş ile karşılaşmadan Antakya yolu üzerinde bulunan büyüklü küçüklü birçok kaleyi ele geçip Müslümanların elinde bulunan birçok gıda mamulüne de el koymuşlardı. Kısa bir süre sonra da Antakya ordusu önüne vasil olup şehrin kuzey doğu köşesine ordugâhı kurdular. Fakat Haçlılar, Raymond'un şiddetli itirazına rağmen, genel bir taarruz yapmak yerine şehir önünde bir süre beklemeyi tercih ettiler. Yağsıyan ise bir takım küçük huruç hareketlerinde bulunduysa da, her biri akamete uğradı. Ardından Ceneviz gemileri ağzına kadar asker ve gıda mamulü olduğu halde Süveydiye Limanı'na demir atıp burayı ele geçirdiler. Bunlar derhal Antakya'yı kuşatan Haçlı askerlerine katıldılar. Lakin kışın bastırması ve Haçlıların elindeki gıdanın hızlıca tükenmesi sebebiyle ordu için iâşe kıtlığı baş gösterdi. Raymond, bunun üzerine çevre bölgelere saldırarak gıda bulurum ümidi ile bazı şehir ve kasabaları yağmaladı. Yağsıyan bunun üzerine bir baskın düzenleyip Haçlıları bölgeden uzaklaştırmak istemişse de Raymond'un karşı hamlesi karşısında tutunamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı. (Raimundus Aguilers, 2019: 69-73; Fulcherius Carnotensis, 2009: 77-81; Peter Tudebodus, 2019: 92, 94-95).

Müslümanların yardımı ise ancak Aralık ayında vuku bulabildi. Dukak söz verdiği üzere yanına atabeyi Tuğtekin ve Yağsıyan'ın oğlu Şemsülmülk'ü de alarak Antakya'ya doğru yola çıktı. Yolda Müslüman ordusuna Hama birlikleri de katıldı. Lakin Bohemund güçlü bir Müslüman kuvvetin harekete geçtiğini öğrenir

öğrenmez onların Antakya yakınlarına vasil olmalarını engellemek üzere onları yolda yolda karşılamayı uygun gördü. Müslüman askerler ise hiçbir şeyden habersiz bir şekilde ilerlerken Şeyzer'e bağlı Albara köyü yakınlarında başlarında Bohemund'un bulunduğu bir Haçlı birliği ile burun buruna geldiler. Bir anda afallayan Müslüman birlikler her ne kadar azimle savaşımlarsa da neticede yenilmekten kurtulamadılar; Dukak ve müttetikleri Hama'ya çekilmeye mecbur bırakıldılar. Haçlılar ise fazlaca zayıt verdiklerinden Antakya'ya geri çekildiler (İbnü'l-Adim, 1997: 1,346; Anonim Haçlı Tarihi, 2013:86; Raimundus Aguilers, 2019:73-74).

Söz konusu bu başarısız girişimden sonra Yağısıyan'ın bu kez mecburen Rıdvan'a ikinci bir elçi yollamak zorunda kaldığı görülmektedir. Rıdvan ise daha öncekinin aksine bu kez olumlu cevap vererek yardımda bulunacağı sözünü verdi. Nitekim kendisi derhal Artuklulardan Sökmen ile Hama emirini de yanına çekerek Antakya'yı Haçlı ablukasından kurtarmak üzere hazırlıklara girişti. Nihayetinde müttetik İslam ordusu Harim'de birleştiler (3 Şubat 1098). Fakat Bohemund Müslümanların bu ikinci meydan okumalarına da soğukkanlılıkla cevap vermek suretiyle Müslüman kuvvetler Antakya'ya varmadan onlara pusu kurarak saldırdı. İlk darbe her ne kadar Müslüman kuvvetlerce muvaffakiyetle püskürtülmüşse de, ağır Haçlı süvarileri karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar (9 Şubat 1098). Ardından Rıdvan yanına aldığı az sayıda askeri ile birlikte Haleb'e çekildi (İbnü'l-Adim, 1997: 1, 346-347; Anonim Haçlı Tarihi, 2013: 93-95; Raimundus Aguilers, 2019: 79-81; Runciman, 1998: 1, 173). Yağısıyan ise tam da bu sırada Antakya etrafında bulunan Haçlılara bir huruç hareketinde bulunmuş, fakat Rıdvan ile karşılaşmak üzere giden ordunun geri geldiğini görünce tekrar kaleye çekilmek durumunda kalmıştır. Bunu küçük Müslüman birlikleri ile Haçlılar arasında önemsiz çatışmalar takip etmiştir (Raimundus Aguilers, 2019: 84 vd; Anonim Haçlı Tarihi, 2013: 96-99).

Antakya'yı kurtarmak üzere yola çıkan iki Müslüman ordu, bu suretle mağlup edilip geri çekilmeye mecbur bırakılmıştı. Haçlıların üst üste kazandıkları bu iki galibiyette elbette Raymond ile Bohemund'un şahsi başarılarının da bir hayli etkisi olmuştur. Ayrıca Haçlıların, Müslümanların kalbi sayılan Suriye'yi bu denli tehdit etmelerine rağmen, Müslüman yöneticilerin işin vahametini hala idrak etmedikleri görülmektedir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu hükümdarı Sultan Berkyaruk Haçlılarla savaşıması için Kürboğa'yı görevlendirmişti. Fakat Yağısıyan'ın yardım taleplerine rağmen bölge hükümdarları Haçlılar önünde birleşmek yerine eski hesaplar üzerinde siyaset yürütmeye çalışmışlardır. Tabii bunun da bedeli olmuş ve Haçlılar Anadolu'dan hızlıca Antakya önlerine gelmeyi başarmışlardır. Şehri kuşatma altında tuttıkları yedi ay aşkın süre boyunca söz konusu iki Müslüman seferi dışında herhangi ciddi bir yardım kuvvetince tehdit edilmemişlerdir. Hem Dukak'ın hem de Rıdvan'ın yardım talepleri bu vaziyette son bulurken, bu kez son sözü söyleme sırası Musul emiri Kürboğa'ya gelmiştir. Esas itibari ile Kürboğa'nın bölgedeki en büyük gücü elinde tutmasına ve Yağısıyan'a yardım vaadinde bulunmasına rağmen harekete geçmekte acele etmediği görülmektedir. Kış bitip Mayıs ayına girildiğinde Kürboğa kendini hazır hissedebilmiş ve tam teçhizatlı bir ordu ile harekete geçme fırsatı bulabilmiştir.

Haçlılar ise aşağıda teferruatını vereceğimiz bir ittifak çabası ile Selçuklulara karşı Fatimileri kendi taraflarına çekmeye çalışmışlarsa da, çabaları neticesiz kalmıştır. Haçlılar bu kez İslam dünyasının içine düştüğü çıkar çatışmalarını lehlerinde kullanmak üzere Dimaşk hükümdarı Dukak'tan olası bir Kürboğa saldırısı karşısında tarafsız kalmasını istediler. Lakin Dukak, her ne kadar Kürboğa'nın müttefiki Rıdvan'a hasımane duygular içinde bulunsa da, Haçlıların bu teklifini hiç düşünmeden reddetmiştir (Willermus Tyrensis, 2016: 280-282).

Bütün hazırlıklarını tamamlayan Kürboğa, nihayetinde Mayıs ayının sonlarına doğru harekete geçebildi. Kürboğa, Türkler, Araplar ve Kürtlerden müteşekkil ordusuna Büyük Selçuklulardan da askeri destek aldığı gibi; Rıdvan, Dukak, Sökmen, Atabeğ Tuğtekin, Humus emiri Cenahüdddevle ve Sincar hakimi Arslantaş da tüm ordularıyla ona katılmışlardı. Fakat Kürboğa doğrudan Antakya üzerine yürüyeceğine ilk olarak Urfa üzerine yürümeyi tercih etti. Üç hafta boyunca Urfa önünde nafîle yere zaman yitirdi ve kalenin alınamayacağını anlayınca mecburen ordusunun yönünü Antakya'ya çevirdi (İbnü'l-Esir, 1987: X, 230; İbnü'l-Adim, 1997: I, 347-348; *Anonim Haçlı Tarihi*, 2013: 107; *Anonim Süryani Vekayinamesi*, 2005: 12; Albert of Aachen, 2007: 265-267; Urfalı Mateos, 2000: 196). Tabii bu sırada geçen üç hafta boyunca askerini beyhude yorup erzakını tükettiği gibi, Antakya önündeki Haçlılara da zaman kazandırdı. Ayrıca Kürboğa Urfa'ya saldırırken Bohemund da Antakya'nın içine gizlice girebileceği bir yol bulabilmek için kale içinden bazı kişileri kendi tarafına çekmeye çalışmıştı. Nihayetinde de başarılı oldu. Nitekim Firuz adında mühtedi bir Ermeni üzerinden kale içine girmenin yolunu öğrendi (el-Azimî, 1984: 359; İbnü'l-Esir, 1987: X, 229; İbnü'l-Adim, 1997: I, 348; *Anonim Haçlı Tarihi*, 2013: 102-103; Raimundus Aguilers, 2019: 89; Fulcherius Carnotensis, 2009: 79-82; Peter Tudebodus, 2019: 113; Urfalı Mateos, 2000: 196; Anna Komnena, 1996: 334; Ebu'l-Farac, 1999: II, 339).

Kürboğa kalabalık ordusuyla süratli bir şekilde Antakya üzerine yürürken, onun gelişi haberleri de Haçlılar arasında paniğe sebep olmuştu. Nitekim birçok Haçlı askerî gelen haberler üzerine ordugâhtan kaçmıştı. Bohemund ise Firuz sayesinde Antakya'ya gizlice girmek planını uygulamak üzere ordusunu Kürboğa'nın karşısına çıkaracakmış gibi kalenin önünden uzaklaştırdı. Onun amacı Yağısıyan'ı kandırıp Haçlıların şehrin etrafından geri çekildiği izlenimi vermektir. Bunda da başarılı oldu. Nitekim Haçlıların kale önünden geri çekildiğini gören Yağısıyan ile kale halkı rahat bir nefes alırken, Firuz ise Haçlı ordusuna batı ve kuzeyden saldırılarını istedi. Haçlılar da aynı gecenin sabahında Firuz'un dediklerini yaparak birdenbire kalenin batı ve kuzey yönünde belirdiler. Söz konusu cepheyi korumakla görevli Firuz bunlarla işbirliği içinde olduğundan kalenin bu cenahı kısa bir sürede düştü. Haçlılar sel gibi şehrin içine aktılar. Şehirde tam bir katliam yapılırken kadın, Haçlılar çocuk demeden kimseye acımamışlardır. Bu sırada her şeyden habersiz yatağında uyuyan Yağısıyan ise şehirdeki bağırış çağırışlardan şehrinin zapt edildiğini ancak o vakit anlayabilmiştir. Kendisi yanına şahsi adamalarını alarak kaleden kaçmaktan başka bir çare bulamadı. Yağısıyan, yolda bir iki defa atından düştü ve nihayetinde bir Ermeni

tarafından yakalanarak katledildi ve kesik başı da Bohemund'a getirildi (3 Haziran 1098) (el-Azimî, 1984: 359; İbnü'l-Kalanisî, 1908: 135-136; İbnü'l-Esir, 1987: X, 229-230; İbnü'l-Adim, 1997: I, 348-350; *Anonim Haçlı Tarihi*, 2013: 103-106; Raimundus Aguilers, 2019: 93-94; Albert of Aachen, 2007: 269-287; Fulcherius Carnotensis, 2009: 82-83; Peter Tudebodus, 2019: 119; Urfalı Mateos, 2000: 196-197; Süryani Mihail, 1944: 41; Anna Komnena, 1996: 334-335; Ebu'l-Farac: 1999, II, 339-340).

Kürboğa bir aylık yürüyüşten sonra Haziran ayının başlarında Antakya önüne geldiğinde şehir bu suretle Haçlıların eline düşmüştü. Derhal kalenin önünde ordugâh kurarak birliklerin başına da Ahmed b. Mervan'ı getirdi. Bohemund, Kürboğa'nın yolda olduğunu bildiğinden kale duvarları ile bazı kapıları tahkim etmişti. Ahmed b. Mervan, ordugâhın kurulmasından birkaç gün sonra kaleye bir saldırı düzenlemeyi düşünmüşse de, bu planı beyhude bir çaba olarak Haçlılar tarafından geri püskürtüldü. Kürboğa, kalenin genel bir taarruz ile ele geçirilemeyeceğini görünce burayı tüm cenahlardan kuşatıp, kalenin tahkimat yollarını kapatmak suretiyle Haçlıları açlığa mahkûm ederek kaleyi daha kolay zapt edilebileceğini düşündü. Bu sebeple Kürboğa, askerlerine şehrin tüm cenahlardan abluka altına alınmasını emretti. Düşüncesi de etkili oldu ve Haçlılar arasında kısa bir süre sonra gıda fiyatları yükselirken, açlık Haçlı askerlerini kırıp geçirdi. Buna karşın Kürboğa'nın ordugâhında tüm iyi haberlere rağmen huzursuzluklar baş göstermeye başlamıştı. Kürboğa'nın Rıdvan'ın yardımına başvurması, müttefiki Dukak nezdinde pek de hoş karşılanmamıştı. Fatimî saldırısına açık kalan Filistin'den uzak kalması onu iyice tedirgin ederken, Kürboğa ile gelmiş olan Humus emiri de ailevi sebeplerle yurduna geri dönme niyetindeydi. Aynı şekilde ordugâhta bulunan farklı milletlere ait Müslüman askerler arasında da çekişmeler sebebiyle huzursuzluk baş göstermişti. Kürboğa ise tüm kudretine rağmen, "atabey" unvanı taşıdığından ordusuna istediği kadar sözünü geçiremiyordu. Neticede Kürboğa'nın ordusunda firarlar da başlamış, ferdi veya gruplar halinde günden güne askerler ordugâhtan kaçmışlardır. Onun düştüğü durumu fark eden Haçlılar ise nihayetinde bir uzlaşma sağlamak üzere bir elçilik heyeti yolladılarsa da, Kürboğa'nın kayıtsız şartsız teslim olunması hususundaki ısrarı neticesinde bu teşebbüs de akim kaldı (el-Azimî, 1984: 359; İbnü'l-Esir, 1987 X: 230; İbnü'l-Adim, 1997: I, 350-351; *Anonim Haçlı Tarihi*, 2013, 107-128; *Anonim Süryani Vekayinamesi*, 2005,12; Raimundus Aguilers, 2019: 94 vd; Albert of Aachen, 2007: 290-321; Fulcherius Carnotensis, 2009: 85-88; Peter Tudebodus, 2019: 142-144; Willermus Tyrensis, 2016: 234-260; Urfalı Mateos, 2000: 197; Anna Komnena, 1996: 335-336; Ebu'l-Farac, 1999: II, 340; Runciman, 1998: I, 189-190).

Haçlı liderleri Haziran ayının sonlarına doğru hem Müslüman abluhasını kırmak hem de kuşatmaya son vermek üzere Müslümanlara karşı ordularını savaş düzenine soktular. Müslüman askerlerinin gözü önünde gruplar halinde kaleden çıkan Haçlılara, Vassab b. Mahmud adında Arap bir komutan derhal saldırmanın daha uygun olacağı teklifinde bulunmuşsa da, Kürboğa bunun asıl ordudan ziyade öncü birliği dağıtmaktan başka bir işe yaramayacağını düşündüğünden söz konusu teklifi reddetmiştir. Fakat Haçlı ordusunun beklediğinden kalabalık

olduğunu görünce içine düştüğü hatayı fark edip bir antlaşma zemini aramışsa da, bu kez Haçlılar nezdinde bir karşılık bulmadı. Kürboğa, bunun üzerine sahte ricat ile Haçlıları üzerlerine çekip savaşa mecbur bıraktı. Ardından Müslüman askerleri ile Haçlılar arasında şiddetli bir savaş yaşandı. Ağır teçhizatlı Haçlılar karşısında hafif teçhizatlı Müslüman askerleri şiddetli bir darbe almalarına rağmen, göğüs göğse mücadelede Haçlılara bir hayli zayıf verdiler. Lakin savaşın tüm şiddeti ile devam ettiği sırada birçok Müslüman Emirin Kürboğa'ya yüz çevirmesi savaşın gidişatını bir anda değiştirdi. Nitekim mutlak bir zafer karşısında Kürboğa haddinden fazla güçlenecekti ve bu da bölgede küçük çıkarlar peşinde koşan birçok yerel emir tarafından istenen bir vaziyet değildi. Bu sebeple ordusunu savaş meydanından çeken ilk kişi Dukak oldu. Ardından Artuklulardan Sökmen ve Humus emiri dışında kalan diğer emirler de aynısını yapmak zorunda kaldılar. Fakat bunlar canla başla savaştıkları gibi savaşın bitimine kadar savaş meydanını terk eden son kişiler olmuştu. Vaziyet, Müslüman askerler arasında paniğe sebep olurken, Kürboğa da Haçlı askerlerini durdurmak üzere etrafta bulunan çalı çırpıyı ateşe verdiyse de, tüm hatların dağılmasıyla o da mecburen yenilgiyi kabul ederek bozgun halinde geri çekilmek zorunda kaldı. Geri çekiliş sırasında ise birçok Müslüman asker, Süryani ve Ermeni saldırıları sonucunda katledildiler. Kürboğa, nihayetinde yanında kurtulan askerlerle beraber Musul'a ulaşmayı başardı. Antakya ise iç kale ile birlikte tamamen Haçlıların eline geçmiş oldu (28 Haziran 1098). (el-Azimi, 1984: 359-360; İbnü'l-Kalanisi, 1908: 136; İbnü'l-Esir, 1987: X, 230-231; Anonim Haçlı Tarihi, 2013: 129-133; Anonim Süryani Vekayinamesi, 2005: 12-13; Raimundus Aguilers, 2019: 108-118; Albert of Aachen, 2007: 321-337; Fulcherius Carnotensis, 2009: 88-91; Peter Tudebodus, 2019: 144-145; Willermus Tyrensis, 2016: 261-269; Urfalı Mateos, 2000: 197-198; Anna Komnena, 1996: 341-342; Runciman, 1998: I, 188-191).

KUDÜS'ÜN KAYBI

Antakya önündeki yenilgi ile şehrin Haçlıların eline geçişi, Müslümanlar için malumun ilanından başka bir şey değildi. Her şeyden önce Haçlıların adeta ellerini kollarını sallayarak geldikleri Suriye, o devirde sahipsizdi diyebiliriz. Özellikle Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda devleti adeta yiyip bitiren bir taht mücadelesi, Haçlı tehlikesine karşı onları seferden alıkoyuyordu. Antakya gibi Anadolu üzerinden Suriye bölgesine girişlerde kilit bir konumda olan bir şehir bile Yağsıyan gibi çoğu kez başına buyruk hareket eden bir emirin eline bırakılmıştı. Ayrıca Haleb'e hâkim Rıdvan ile Dımaşk'ı elinde tutan Dukak arasında Haçlı tehlikesini görmeyecek kadar gözlerini kör eden amansız düşmanlık bulunmaktaydı.¹ Bölgedeki en güçlü yönetici ise Musul valisi Kürboğa idi ve esas itibarıyla Selçuklu hanedanı ile bir kan bağı bulunmadığından, ne emirler nezdinde ne de tebaası tarafından koşulsuz saygı duyulmuyordu. Hal böyle iken, Haçlılar önünde mücadele edecek önemli bir hükümdar ve işin ciddiyetini anlayan yönetici kesimi o zamanda bulunmamaktaydı. Haçlılara karşı esas itibarı ile karşı çıkacak şuura sahip Artuklu hükümdarları Sökmen ve İlgazi mevcut iseler de, Haçlılar önünde duracak kadar askeri kudreti ellerinde bulunduramıyorlardı. Bu

sebeple Sökmen askerleri ile birlikte hem Rıdvan'ın yukarıda zikredilen seferi hem de Kürboğa'nın tüm askeri kuvveti ile birlikte Antakya önündeki savaşında hazır bulunmuş, Haçlılar önünde tüm cesareti ve imkanları ile savaşmaktan geri durmamıştır. Nitekim Kudüs'ün Müslümanların elinden çıkmasından sonra Zengilerin Haçlılara karşı savaşlarına kadar Haçlılar ile tüm savaşlarında inisiyatifi Sökmen ile İlgazi'nin üstlendikleri görülmektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan görüldüğü üzere, Müslüman yöneticiler veya emirler arasında Haçlı tehlikesinin büyüklüğünü idrak edenlerin sayısı az olduğu gibi, söz konusu kişiler arasında da yoğun bir mücadele bulunmaktaydı. Örneğin yukarıda zikredildiği üzere Rıdvan ile Davut arasındaki çekişme ve “o varsa ben yokum” tarzındaki siyasetleri Haçlıların tüm Suriye ve Filistin’i ele geçirmeleriyle neticelenmiştir. Tabii Müslüman yöneticiler bunu idrak edip karşı saldırıya geçeceklerse de, her şey için geç kalınmış olunacaktır. Öyle ki, Antakya önünde mutlak bir zafere rağmen, bir galibiyetle çıkılması durumunda Kürboğa'nın haddinden fazla güçleneceği hesabı ile Dukak ve onun gibi düşünen birçok Müslüman emir onu savaş meydanında yalnız bırakmışlardı. Sadece bu örnek bile Müslüman yöneticilerin sığ düşünerek ve küçük hesaplar yaparak ne tür felaketlere yol açtıklarını görmek için yeterlidir.

Yukarıda zikredilen hadiseler yanında bir taraftan da Sünni-Şii mücadelesi de tabiri caizse Haçlıların ekmeğine yağ sürmekteydi. Büyük Selçuklu İmparatorluğu, kuruluşundan beri Sünni Müslüman dünyanın hamiliğini üstlenip, Abbasileri adeta ev hapsine maruz bırakan Şii Büveyhileri 1055 yılında yaktıkları gibi, Sultan Alparslan'ın nihai hedefi de Mısır merkezli Şii Fatimîler’i ortadan kaldırmak olmuştur. Fakat tam da Fatimîler üzerine sefere niyetliyken, Sultan Alparslan'ın Bizans'ı Malazgirt'te karşılamak zorunda kalması, onu bu emelinden alı koymuştu. Halefi hükümdarlar devrinde inişli çıkışlı birtakım ilişkilerden sonra Büyük Selçuklular ile Fatimîler müzmin düşman haline gelmişlerdi. Bu vaziyet sadece İslam ülkeleri içinde değil, Bizans gibi batı devletleri için de malum bir hadisedi. Nitekim Bohemund ile Raymond, Konstantinapolis’de iken İmparator Aleksios Komnena tarafından uyarılmış ve şayet Fatimîler ile işbirliği halinde olunursa umut ettikleri yerleri daha kolay ele geçirebileceği teklifinde bulunmuştu (Peter Tudebodus, 2019: 66-67).² Lakin bu tavsiye karşısında Haçlılardan bir teşebbüs görülmezken, Haçlılar Antakya önlerine yeni ulaştıkları bir zamanda Fatimî halifesi Müsta’lî'nin veziri el-Efdal tarafından bir elçilik heyetinin yollandığı bilinmektedir. Bunu Haçlıların Mısır’a bir elçi göndermesi takip etmişti (Willermus Tyrensis, 2016: 308-309). Buna göre Selçuklu ülkesi Haçlılar ile aralarında taksim edilmesi için bir niyet içinde olmalıydılar. Kısacası bundan, Müslüman Fatimî Devleti'nin sırf aynı mezhepten olmadıkları için Müslümanlarca kutsal sayılan Kudüs gibi bir şehrin Haçlılara bırakılmasına razı olduğu gibi son derece dehşet verici bir anlam çıkmaktadır. Willermus Tyrensis, Antakya önünde varılan antlaşmanın aksine Fatimîlerin, şehrin tesliminden ziyade 200-300 kişilik silahsız bir Haçlı grubunun Kudüs’e gelip hac ziyaretini

gerçekleştirip geri dönebilmelerine izin verdiklerini zikretmektedir (Willermus Tyrensis, 2016: 308).

Bugün elimizde yukarıdakilerin birer varsayımdan ibaret olmadığını düşündürecek İbnü'l-Esir gibi önemli bir müellifin dikkat çekici bir kaydı bulunmaktadır. Nitekim müellif, “*Bir rivayete göre ise Şii Mısır Fatimîleri, Selçuklu devletinin gücünü kuvvetini, Gazze’ye kadar Suriye şehirlerini ele geçirip yerleştiklerini ve Mısır ile aralarında onlara mani olacak başka bir vilayet kalmadığını; Atsız’ın da Mısır’a girip orayı muhasara ettiğini görünce korktular ve Franklara haber gönderip onları Suriye’yi ele geçirmek üzere harekete geçmeğe ve böylece Müslümanlarla kendileri arasında girmeğe davet ettiler. Doğrusunu Allah bilir*” (İbnü'l-Esir, 1987: X, 228) şeklinde gayet iddialı bazı rivayetler aktarmaktadır ki, son cümlesinden kendisinin de bu rivayetler karşısında ihtiyatlı davranmayı yeğlediği anlaşılmaktadır. Şimdi metindeki baştan sona makul sayılabilecek bir takım rivayetleri teker teker tahlil etmek gerekirse, ilk olarak Selçukluların Fatimîleri tehdit etmeleri bilinen bir keyfiyet olduğundan, Fatimîlerin bu düşman karşısında bir çözüm üretmek üzere Papalık ile temasa geçtikleri düşünülebilir. Fatimîlerin Haçlıların gelişlerine göz yummalarının esas sebebi ise Selçuklular ile kendi aralarında bir set kurmak istemeleri ile ilgili de olabilir. Tabii bu hemen kabul edilemeyecek kadar ciddi bir iddia olduğundan ve elimizde bununla ilgili hem bir vesika hem de batı kaynaklarında geçen bir kayıt bulunmadığından, şimdilik bu soruyu ilim camiasının bir gün cevaplayacağı umudu ile bir kenara bırakmak zorundayız.

Şimdiye kadar Fatimîler hakkında söylenenlere karşın, Antakya’nın Haçlıların eline geçmesinin Fatimîler için birer fırsat olarak görüldüğü de anlaşılmaktadır. Nitekim Antakya’nın Haçlıların eline geçtiği haberlerinin Müslüman dünyasını sarstığı bir sırada-ki anlaşıldığı üzere hala İslam dünyası Haçlıların ilerleyişini ne olup bittiğini anlamadan çok seyretmeye devam ediyorlardı-Fatimîlerin de bundan faydalanarak Artukluların elindeki Kudüs’e hücum ettikleri görülmektedir. Sanki her şey yolundaymış gibi bu kez Kudüs, hiç beklenmedik bir yerden-veya tam da beklendiği yerden-yani Fatimîler tarafından muhasara altına alınmıştı. Kudüs o dönem Dimaşk hükümdarı Dukak’ı metbûu olarak tanıyan ünlü Selçuklu komutanı Artuk Bey’in oğulları Sökmen ve İlgazi’nin kontrolündeydi. Durum karşısında bunlar derhal iç kaleye çekilip savunma pozisyonuna geçtiler. Başında bizzat el-Efdal’in bulunduğu kalabalık bir Fatimî ordusu ise kısa bir süre içinde Kudüs şehrini kuşattılar. Fatimîler, Kudüs’e vardıklarında yanlarında güçlü surları bile dövebilecek büyük mancınıklar getirmişlerdi. Sökmen ve İlgazi askeri maharetleri ile gözü pek Türkmenlere güvenmişse de, neticede Kudüs’ü kuşatan ordu kendilerinden mislice kalabalık olmasından ötürü asker arayışına girmişler ve bunun içinde Dukak’tan yardım istemişlerdir. Fakat Dukak’tan umdukları yardımı alamamışlardır. Artuk Bey’in değerli bu iki oğlu ellerinden gelenin sınırlı olduğunun idrakinde olmalarına rağmen, şehirlerini 40 gün boyunca savundular. Lakin yapabilecekleri bitip son hamleyi de yaptıktan sonra Fatimîlere boyun eğmek zorunda kaldılar (Ağustos 1098). Fakat el-Efdal, bu iki değerli yöneticinin

yaşamalarına izin verdiği gibi, sağ salim bir şekilde tebaaları ile birlikte Dimaşk'a gitmelerine müsaade etmiştir (el-Azîmî, 1984: 359; İbnü'l-Kalanîsî, 1908: 135; İbnü'l-Esir, 1987: X, 235; Raimundus Aguilers, 2019: 155; Willermus Tyrensis, 2016: 308-309). Kudüs'te Artuklu idaresi bu suretle son bulurken, Haçlılara karşı Kudüs'ü savunabilecek yeteneğe ve şuura sahip olan Sökmen ve İlgazi'nin şehri kaybetmeleri, Kudüs'ü adeta Haçlılar karşısında savunmasız bırakmıştır. Nitekim İbn Hallikan, Kudüs şayet Artukluların elinde kalsaydı hiçbir suretle Haçlıların eline geçmeyeceğine dair mühim bir hususa değinmektedir (İbn Hallikan, 1994: II, 451).

Haçlılara gelince, bunlar Antakya'yı almanın zevkiyle ve Kürboğa'nın ordusunu dağıtmanın getirdiği bir rahatlamayla artık nihai hedefleri olan Kudüs üzerine yürüyebilirlerdi. Antakya önlerine geldikleri andan yaklaşık bir buçuk yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen Haçlı ordusu yeni harekete geçme fırsatı yakalayabilmiştir. Antakya'nın zaptında büyük katkısı bulunan Bohemund, Antakya'da kendine ait bir yönetim kurduğundan Kudüs'ün zaptı işi de Raymond ile Lorraine dükü Godefroi'ye kalmıştı. Türk mukavemetinin tümü ile kırılmasından ötürü Şeyzer'de Munkiziler, Trablus da ise hâkimiyet kuran Beni Ammar adında iki Arap hanedanı dışında yolda önlerinde karşı çıkacak ciddi bir güç kalmamıştı. Her iki hanedan da uzlaşma yolu ile Haçlılara boyun eğdiler. Bunları sahil boyunca uzanan ve Kudüs yolunda olan kalelerin zaptı izledi. Özellikle Maarratu'man'lı büyük bir katliam eşliğinde ele geçirdiler. Nihayetinde ise 7 Haziran 1099'de Kudüs şehrinin kalesi önüne Haçlı birlikleri ulaşmıştır (el-Azîmî, 1984: 360; İbnü'l-Kalanîsî, 1908: 135-136; İbnü'l-Esir, 1987: X, 231-232; Anonim Haçlı Tarihi, 2013: 140-150; Anonim Süryani Vekaynamesi, 2005: 13; Raimundus Aguilers, 2019: 127 vd; Albert of Aachen, 2007: 399 vd; Fulcherius Carnotensis, 2009: 95-99; Peter Tudebodus, 2019: 156-158; Ebu'l-Farac, 1999: II,340).

Haçlıların Antakya önünden ayrılmasının üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen, İslam dünyasından hâlâ bir ses duyulmamaktaydı. Kürboğa artık yeni bir sefer düzenleyecek gücü kalmamıştı. Rıdvan ve Dukak ise sessiz sedasız kalelerine çekilmişlerdir. Bağdad'tan bir ordunun geldiğine dair bir söylenti dışında, Müslüman hükümdarların Haçlıların ilerleyişine sırt çevirdikleri anlaşılmaktadır. O vakit Kudüs'ü savunma işi şehri yeni ele geçirmiş olan Fatimîlere kalmıştı ve el-Efdal da bu iş için İftahürü'd-Devle adında bir emiri görevlendirmişti (İbnü'l-Esir, 1987: X, 235; Ebu'l-Farac, 1999: II, 340). Hakikatte Fatimîler, Haçlıların Konstantinapolis'e vardıkları andan beri onlar hakkında haber topluyorlardı. Yeri geldiğinde de aralarında elçiler gidip geliyordu ve Antakya'nın Türklere karşı üç büyük zaferle taçlandırılmak suretiyle zapt edilmesinin ardından Haçlıların mutlak suretle Kudüs üzerine yürüyeceklerini bildikleri halde, Antakya'nın düştüğü haberinin henüz ulaştığı bir dönemde Fatimîlerin Kudüs'ü Artuklulardan almasının pek de akla yatkın olmaması, ister istemez Antakya henüz düşmemişken Haçlılar ile Fatimîler arasında gizli bir antlaşmanın yapılmış olma ihtimalini aklımıza getirmektedir. O vakit Haçlılar, neden bizzat şehri zapt etmeyip şehri Fatimîler elinden teslim almayı tercih etmişlerdi? Esas itibari ile Haçlılar, Türkleri karşılığın almamak için Kudüs'ün ilk olarak Fatimîler tarafından

zapt edilmesini uygun görüp daha sonra teslim almayı tercih etmiş olabilirler. Fakat mantıklı tarafları olan bu ihtimalin noksan tarafları da hemen ardından belirmektedir. Bunlardan ilki Türkler zaten hem Anadolu'da hem de Suriye'de Haçlılar önünde istenildiği gibi varlık gösteremediklerinden Haçlıların buna gerek duymayacağını hesaba katmak gerekir. İkincisi ise Kudüs'ün zaptı sırasında hem Müslümanlara hem de diğer dinlere mensup kişilere yapılan katliam göz önüne alındığında, şehrin zaptının Haçlılar için önceden yapılmış bir plan üzerinden değil de, mukavemetleri sebebiyle Fatimî askerlerine karşı birer öfke patlaması şeklinde cereyan etmesi de bunu açık bir şekilde göstermektedir.

Devrin kaynakları sayesinde Kudüs kuşatmasının teferruatına dair bugün elimizde epeyce malumat mevcut olmasına rağmen³, böyle bir işe girişmek gereksiz iş olacağından, biz burada kuşatmanın seyrine yön veren mühim hadiseler üzerinde duracağız. Öte yandan Fatimîlerin, Haçlılar karşısında ciddi bir hazırlık yapmadıkları da görülmektedir. Kudüs'de İftahürü'd-Devle komutasında güçlü sayılabilecek bir garnizon dışında bölgede ciddi bir asker varlığı bulunmamaktaydı. İftahürü'd-Devle, Haçlıların gelmekte olduklarını haber aldığı anda, ilk olarak Mısır'a yardım için haber yollarken, kaleye mühimmat yığıldığı gibi etrafta yer alan su kuyularını da kapatmak suretiyle savunma pozisyonu aldırdı. Fakat şehirde bulunan tüm Hıristiyan cemaatleri kale dışına çıkartıp, burada sadece Müslüman ve Yahudilerin kalmasına müsaade etti. Haçlılar şehrin önüne gelir gelmez kale duvarlarını dört bir yandan muhasara altına almak suretiyle tüm ikmal yollarını kapattılar. Haçlılar beyhude birkaç taarruzdan sonra iyice halden düştükleri bir sırada, Yafa'dan gelen bir yardım kuşatmanın seyrini bir anda değiştirdi. Nitekim ağzına kadar erzak ve mancınık yapımında kullanılan malzeme ile dolu dört geminin gelmesi ile güçlenen Haçlılar, bu kez şehre daha güçlü taarruzlarda bulunma fırsatı yakaladılar. Ardından beklenen Fatimî yardımı da geldi ve kısa bir süre sonra Fatimî donanmasına ait güçlü bir filo Yafa'yı abluka altına aldı. Fakat Haçlı gemileri bir yolunu bulup Kudüs'e yakın bir sahilde demir attılar (*Anonim Haçlı Tarihi*, 2013: 151-153; Raimundus Aguilers, 2019: 188-193; Fulcherius Carnotensis, 2009: 102-103; Willermus Tyrensis, 2016: 317-318).

Temmuz ayının 14'üne gelindiğinde ise hem susuzluktan hem de açlıktan bitap düşen Haçlı askerleri, yeni yapılan mancınık kulelerinin ateşi eşliğinde Kudüs'e genel bir taarruz düzenlediler. Tüm gün süren ve göğüs göğse bir boğuşmadan sonra nihayetinde İftahürü'd-Devle'nin sulh yolu ile kaleden çıkmasına müsaade edildi. Bu suretle Kudüs Haçlılar tarafından işgal ve zapt edilmişti (15 Temmuz 1099). Geride kalan tüm Müslüman ve Yahudiler ise Haçlı kılıçları altında can verdi. Nitekim Kudüs, devrin tüm kaynaklarını dehşete düşüren bir Haçlı kıyımına sahne oldu. Öyle ki Haçlı tarihçisi Albert of Aachen, katliam sırasında yolda geçerken yol boyunca cesetler bulunduğunu ve dizlerine kadar kan birikintisi içerisinde zar zor hareket edebildiğini tasvir eder (Albert of Aachen, 2007: 431). İbnü'l-Esir ve Ebu'l-Farac ise Kudüs'te yaklaşık 70.000 Müslüman'ın katledildiğini söyler (İbnü'l-Esir, 1987: X, 236; Ebu'l-Farac, 1999: II,

340). Esas itibari ile ne Hıristiyan ne de İslam dünyası böyle bir katliamı beklemezken, bu menfur hadise yüzyıllar boyunca İslam dünyasının kalbinde bir yara olarak kalmaya devam edecektir. Yardıma gelen asil Fatimî ordusu ise bilahare yenilgiye uğratıldı. Haçlı seferinin mimarı Papa II. Urbanus ise Kudüs'ün zaptından 12 gün sonra, yani 29 Temmuz 1099 yılında Vatikan'da ölürken, Godefroi da kral ilan edildi. Kudüs'te de bu suretle Haçlı hâkimiyeti başlamış oldu (el-Azimî, 1984: 360; İbnü'l-Kalanîsi, 1908: 136-137; İbnü'l-Esir, 1987: X, 236-237; Anonim Haçlı Tarihi, 2013: 154-157; Anonim Süryani Vekayinamesi, 2005: 13-14; Raimundus Aguilers, 2019: 193-211; Albert of Aachen, 2007: 403-447; Fulcherius Carnotensis, 2009: 102-106; Peter Tudebodus, 2019: 174-179; Willermus Tyrensis, 2016: 335-370; Anna Komnena, 1996: 342-343; Ebu'l-Farac, 1999: II, 340-341; Runciman, 1998: I, 244-245).

SONUÇ

Yukarıda genel bir çerçevesini çizdiğimiz ve nihayetinde Kudüs'ün zaptı ile sonuçlanan 1. Haçlı seferi, Batı Hıristiyan dünyasının tam teşekküllü hazırlıklı bir şekilde ve Papalığın hem maddi hem de manevi desteği ile yola çıkan askerler tarafından icra edildiği görülürken, buna karşın Müslüman dünyası ise tümü ile param parça bir siyasi ve dini vaziyet göstermekteydi. Nitekim Haçlı seferleri başladığında İslam dünyası siyasi bir kargaşa içinde iken, dini olarak bir tarafta Şii kutbu temsil eden Fatimîlerle, Sünni kutbu temsil eden Büyük Selçuklular arasında amansız bir mücadele yaşanmaktaydı. Haçlıların nihai hedefi olan Kudüs'ün de içinde bulunduğu Filistin ve Suriye bölgesi ise Büyük Selçuklular adına belli şehirleri idare eden melikler veya emirler tarafından kontrol edilmekteydi. Mısır ise Şii Fatimîlerin elinde olup bunlar Büyük Selçuklu İmparatorluğu'na mezhebi farklılıkları sebebiyle hasmane siyaset yürütmekteydi. İslam dünyasının söz konusu bu siyasi parçalanışının avantajından faydalanan Haçlılar, ilk olarak Anadolu'da Türkiye Selçuklularıyla boğaz boğaza bir mücadeleden sonra, 1097 yılının Ekim ayında Antakya önünde belirmişlerdi. Kudüs'e giden tarihi güzergâhların kilit noktasında bulunan Antakya'nın yaklaşık 9 aylık bir kuşatmadan sonra zaptı ile birlikte Kudüs de savunmasız kalmıştır. Özellikle Kürboğa'nın Antakya önünde aldığı hezimet, Artukluların Haçlılara karşı cihad bayrağını kısa bir süre sonra ele almalarına kadar Müslüman yöneticileri yeni bir seferden alkoyuştur.

Sonuç olarak; Kudüs'ün elden çıkmasında, Haçlıların başarısından ziyade, bugün olduğu gibi, İslam dünyasında bir ittifadın olmamasının ana etken olduğu söylenebilir. Nitekim Müslüman yöneticiler, Haçlıların peş peşe Urfa, Antakya ve Kudüs'ü ele geçirmelerinden sonra ancak işin vahametini anlayabilmişlerdir. Bunda esas amil ise şüphesiz yukarıda da zikredildiği üzere İslam dünyasının o günkü siyasi ve dini olarak parçalanmasıyla ilgilidir. Ve buna Suriye'nin sahipsizliğini de eklersek, Kudüs başta olmak üzere diğer önemli şehirlerin de Haçlıların eline geçmesine şaşırılmamak gerekir. Ayrıca Bohemund, Raymond ve Godefroi gibi son derece yetenekli ve askeri özellikleri açısından da başarılı komutanların Haçlılara liderlik yapmalarının da Kudüs'ün kaybında önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Albert of Aachen. (2007). *Historia İerosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, Çev. S. B. Edgingson. New York: Oxford University Press.
- Anna Komnena. (1996). *Alexiad*, Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Anonim Haçlı Tarihi. (2013). Çev. Ergin Ayan. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Anonim Süryani Vekaynamesi. (2005). I. Ve II. Haçlı Seferleri Vekaynamesi, Çev. Vedii İlmen. İstanbul: Yaba Yayınları.
- Ebu'l-Farac. (1999). *Ebu'l-Farac Tarihi*, II, Çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- El-Azimî. (1984). *Tarihi Haleb*, Nşr. İbrahim Za'rûr. Dımaşk.
- Fulcherius Carnotensis. (2009). *Kudüs Seferi*, Çev. İlcan Bihter Barlas. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- İbnü'l-Adim. (1997). *Zübdetü'l-Haleb min Tarih Haleb*, I, Nşr. S.Zakkâr. Dımaşk: Darü'l-Kitabü'l-Arabî Yayınları.
- İbnü'l-Esir. (1987). *El-Kamil-fi't-Tarih*, X, Çev. Abdülkerim Özaydın. İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbnü'l-Hallikan. (1994). *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâüebnâ'iz-Zamân*, II, Nşr. İ. Abbas, Beyrut: Darü's-Sadr Yayınları.
- İbnü'l-Kalanîsi. (1908). *Zeyl Tarih-i Dımaşk*, Nşr. H.F.Amedroz. Leyden.
- Peter Tudebodus. (2019). *Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi, Kudüs'e Yolculuk*, Çev. Süleyman Genç. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Raimundus Aguilers. (2019). *Haçlılar Kudüs'te, Bir Papazın Gözünden İlk Haçlı Seferleri*, Çev. Süleyman Genç. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Runciman, Steven. (1998). *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sevim, Ali. (2000). *Filistin ve Suriye Selçukluları Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Süryani Mihail. (1944). *Vekayiname*, Çev. H.D.Andreasyan, Basılmamış tercüme, TTK Kütüphanesi, Ankara.
- Urfalı Mateos. (2000). *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi*, Çev. Hrant D. Andreasyan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Willermus Tyrensis. (2016). *Haçlı Kroniği, Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar*, Çev. Ergin Ayan. İstanbul: Ötügen Yayınları.

SONNOTE

- 1 el-Azimî, yenilginin asıl sebebi olarak Müslüman emirler arasındaki düşmanlığa bağlamaktadır. Bkz: el-Azimî, 1984: 359.
- 2 Buna karşın el-Azimî ise Bizans İmparatoru Aleksios Komnena'nın Haçlıların gelişini Müslüman liderlere haber verdiğini yazar. Bkz: el-Azimî, 1984: 358. Ayrıca Antakya'nın zapt edilmesinde sonra şehrin Bizans'a geri verilmesinin kararlaştırıldığına dair Willermus Tyrensis eserinde bir rivayet bulunmaktadır. Bkz. Willermus Tyrensis, 2016: 310. Buna yakın bir rivayet için de bkz: İbnü'l-Esir, 1987: X, 228.
- 3 Bu husus ile ilgili bkz: İbnü'l-Kalanîsi, 1908: 136-137; İbnü'l-Esir, 1987: X, 235-236; Anonim Haçlı Tarihi, 2013: 151-158; Raimundus Aguilers, 2019: 188-211; Fulcherius Carnotensis, 2009: 102-106; Peter Tudebodus, 2019: 174-178; Willermus Tyrensis, 2016: 321-370.